

ANALISIS PENULISAN SYEIKH MUHAMMAD TAHIR JALALUDDIN DALAM KITAB *TA'YID TADHKIRAH MUTTABI' AL-SUNNAH*
(Analysis of Writing of Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin in *Ta'yid Tadhkirah Muttabi 'Al-Sunnah*)

Oleh:

Faisal @ Ahmad Faisal Bin Abdul Hamid*
Mohd Puaad Bin Abdul Malik**

Abstrak

*Artikel ini akan menumpukan kepada analisis metode penulisan kitab *Ta'yid Tadhkirah Muttabi' al-Sunnah fi al-Rad 'Ala al-Qa'il bi Sunniyah Rak'atayn Qabl al-Jum'ah*. Fokus utama artikel ini adalah untuk mengenalpasti metode penulisan Syeikh Tahir dalam kitab tersebut, beliau dikatakan menulis dengan pendekatan yang bersesuaian mengikut konteks zamannya. Antara penemuannya ialah metode penulisan Syeikh Tahir Jalaluddin banyak terpengaruh dengan penulisan-penulisan klasik Arab terdahulu dan terdapat banyak pengaruh usul dan fiqh dalam kitab tersebut. Artikel ini mengulas tentang metode penulisan beliau, kandungan perbahasan yang terdapat di dalam kitab dan pengaruh penulisan.*

Kata Kunci: *Syeikh Tahir Jalaluddin, Kitab *Ta'yid Tadhkirah*, Solat Sunat Sebelum Jumaat*

Abstract

*This article focuses on analysis of the method of writing the book *Ta'yid Tadhkirah Muttabi 'al-Sunnah fi al-Rad' Ala al-Qa'il bi Sunniyah Rak'atayn Qabl al-Jum'ah*. The main focus of this article is to identify method of writing Syeikh Tahir in the book, he inserts and applies his own thought but considered relevant in his time. Among the findings are Syeikh Tahir Jalaluddin's writing method was heavily influenced by previous Arabic classical writings and there were many influences of the motion and fiqh in the book. Hence, this article reviews his method of writing, the contents of the debate contained in the book and the influence of the writing.*

Keyword: *Syeikh Tahir Jalaluddin, Kitab *Ta'yid Tadhkirah*, Sunat Prayer Before Jumaat Prayer*

Pendahuluan

Syeikh Tahir Jalaluddin seorang ulama yang banyak menghasilkan karya dalam pelbagai bidang ilmu. Karya-karya tulis beliau memperlihatkan beliau seorang penulis prolific yang menulis dalam bentuk gabungan kepelbagaian ilmu, corak penulisan seperti ini merupakan pendekatan tradisi beberapa ulama Islam seperti Ibn Khaldun, Imam Ibn Qayyim dan ramai lagi. Walaupun beliau banyak menghasilkan karya dalam perundangan Islam,¹ namun karya-karya beliau dalam bidang fiqh,² falak,³ dakwah,⁴ dan pendidikan tidak kurang juga banyaknya, disamping itu beliau juga dianggap sebagai pelopor gerakan islah di Malaysia.⁵

Nama penuh beliau ialah Muhammad Tahir bin Sheikh Muhammad atau Sheikh Muhammad Tahir Jalaluddin al-Falaki (1869-1956 M) dilahirkan pada hari Selasa, 9hb. Disember 1869 di Kota Tua Empat Angkat,⁶ sebuah daerah

* Corresponding author: Faisal @ Ahmad Faisal Bin Abdul Hamid, PhD, Pensyarah Kanan di Jabatan Sejarah dan Tamadun Islam, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, Kuala Lumpur. Email : faisal@um.edu.my

** Mohd Puaad Bin Abdul Malik, Calon PhD di Jabatan Sejarah dan Tamadun Islam, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, Kuala Lumpur. Email: puaadmalik@siswa.um.edu.my

¹ Abdul Kadir Muhammad (1996), *Sejarah Penulisan Hukum Islam di Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 78.

² Mohamad Amin Abu Bakar (2011), "Sumbangan Syeikh Tahir Jalaluddin (1869-1956M) Terhadap Perkembangan Fiqh di Nusantara". Prosiding Nadwah Ulama Nusantara (Nun) IV, Ulama Pemacu Transformasi Negara, Jabatan Pengajian Arab dan Tamadun Islam, Bangi, Universiti Kebangsaan Malaysia, 272.

³ Mohammad Ilyas (2003), Syeikh Tahir Jalaluddin sebagai Model Contoh Integrasi Bidang Syariah dan Sains, dalam *Syeikh Tahir Jalaluddin Pemikir Islam* ed. Sohaimi Abdul Aziz, Pulau Pinang, Universiti Sains Malaysia, 66.

⁴ Mafri Amir (2004), "Reformasi Islam Dunia Melayu Indonesia: Studi Pemikiran, Gerakan dan Pengaruh Syeikh Muhammad Thahir Jalal-Din", *Tesis Kedoktoran*, UIN Syarif Hidayatullah, Jakarta, 161-164.

⁵ *Ibid.*,

⁶ Dalam Bahasa Indonesia tempat itu disebut Koto Tua, Ampek Angkek. Data Referensi, Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan, Indonesia. <http://referensi.data.kemdikbud.go.id/index11.php?kode=080117&level=3> pada 13hb. Mac 2017.

di Bukit Tinggi Sumatera Barat, Indonesia.⁷ Beliau antara cendekiawan Islam yang berperanan besar dalam usaha membangkitkan kesedaran pembaharuan umat di Tanah Melayu⁸ dan dianggap antara tokoh terkemuka dalam gerakan kebangkitan Islam di Tanah Melayu.⁹ Dengan semangat pembaharuan dan paradigma baru, beliau memperkenalkan arus perubahan di Tanah Melayu yang merangkumi perkembangan ilmu, intelektual, kebudayaan, pandangan hidup dan perjuangan membangunkan bangsa sendiri.¹⁰ Beliau juga dikenali sebagai tokoh penulis prolific di Tanah Melayu.¹¹ Beliau adalah antara ulama yang banyak menghasilkan karya perundangan Islam iaitu karya-karya dan artikel yang berkaitan dengan syariah, fiqh, falak, ilmu faraid dan tajwid.¹² Penulisan fiqh beliau juga banyak dipaparkan didalam majalah dan akhbar seperti *al-Imam* dan *al-Ikhwān* untuk menjawab persoalan fiqh masyarakat ketika itu contohnya soalan fiqh berkenaan tuntutan syarak dalam majlis membaca *Maulud* yang disiarkan di dalam majalah *al-Imam* pada 1906 M.¹³ Artikel ini akan membincangkan metode penulisan salah satu dari karya beliau dalam bidang fiqh.

Pengenalan Kitab

Lazimnya karya bertulis yang dihasilkan oleh ulama Melayu dalam pelbagai bidang disiplin ilmu khususnya ilmu fiqh mempunyai kaitan rapat dengan persoalan semasa masyarakat.¹⁴ Tajuk kitab ini adalah contoh yang paling tepat mengenai kenyataan di atas, ianya membincangkan mengenai persoalan ibadah semasa umat Islam di Malaysia, iaitu mengenai solat Jumaat, perhatikan kepada tajuknya dalam bahasa Arab “*Ta’yid Tadhkirah Muttabi’ al-Sunnah fi al-Rad’Ala al-Qa’il bi Sunniyah Rak’atayn Qabl al-Jum’ah*”, (Sokongan Peringatan Pengikut Sunnah pada Menolak pada yang berpendapat dengan sunnatnya dua rakaat Sebelum Solat Jumaat).

Dalam Bahasa Melayu kitab ini diberi judul ‘*Ini Huraian Yang Membakar Taman Persuraian Haji Bakar*’ diterbitkan di Kaherah oleh percetakan *al-Marbawiyah* pada tahun 1350 H. Kitab *Huraian Yang Membakar* adalah merupakan terjemahan daripada kitab *Ta’yid Tadhkirah Muttabi’ al-Sunnah fi al-Rad’Ala al-Qa’il bi Sunniyah Rak’atayn Qabl al-Jum’ah* yang ditulis didalam Bahasa Arab dan dicetak oleh percetakan Haji Abdullah Muhammad Nur al-Din al-Rawi, Penang pada tahun 1953 M.¹⁵ Ia berukuran 26 cm x 18 cm dan mengandungi 61 halaman bercetak. Ditulis di dalam Bahasa Arab pada awalnya merupakan artikel yang dimuatkan dalam majalah Pengasuh pada tahun 1921.¹⁶ Faktor kajian kitab *Ta’yid Tadhkirah* ini didalam versi Bahasa Arab kerana kupasan versi Bahasa Melayu dilihat sangat terikat dengan penggunaan dan tatabahasa Bahasa Melayu klasik yang sukar difahami maksud dan pengertiannya masakini seperti ejaan perkataan سفره (seperti), توده (tuduh), مول (mula),¹⁷ بانك (baik), فول (pula)¹⁸ dan lain-lain lagi. Pembinaan ayat dalam versi Bahasa Melayu juga dilihat bercampur aduk di antara Bahasa Melayu dan Bahasa Arab. Ini menyukarkan bagi pembaca untuk meneliti dan memahami isi kandungan kitab secara mendalam seperti دغن تياد اي منولق اعتراض همب (*dengan tiada ia menolak ‘itirad hamba*) دغن توجيهات يغ ترتولق (*dengan taujihāt yang tertolak*)¹⁹ dan lain-lain lagi. Perbahasan di antara dua kitab dilihat sedikit berbeza walaupun tidak begitu ketara di beberapa bab dan tempat sahaja. Terdapat perbezaan dari sudut bentuk gaya bahasa di dalam penulisan Bahasa Melayu.

⁷ Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin, Surat Persendirian, No Ruj: 2006/0036682, t.th, 1, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur; lihat Hafiz Zakariya (2005), “Islamic Reform in Malaya: The Contribution of Shaykh Tahir Jalaluddin,” *Intellectual Discourse*, vol. 13, no 1, 49.

⁸ Nik Mohd Rosdi (2011), Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin dalam *Ilmuan Nusantara*, Kuala Lumpur, Percetakan Zafar Sdn Bhd, 91.

⁹ Mohd Sarim Mustajab (2003), Sheikh Tahir Jalaludin al-Falaki: Pelopor Gerakan Pembaharuan Agama dan Perubahan Masyarakat dalam *Syeikh Tahir Jalaluddin Pemikir Islam* ed. Sohaimi Abdul Aziz, Pulau Pinang, Universiti Sains Malaysia, 10.

¹⁰ Ismail Ibrahim et al. (1993), Syekh Tahir Jalaluddin, dalam *Ulama Silam dalam Kenangan* ed. Ismail Mat, Selangor: Universiti Kebangsaan Malaysia, 20.

¹¹ Mafri Amir, “*Reformasi Islam*,” 99.

¹² Abdul Kadir Muhammad, “*Sejarah Penulisan*,” 78.

¹³ *al-Imam*, 17 November 1906, 150.

¹⁴ Rahimin Affandi Abdul Rahim et al. (2008), “Warisan Karya Ulama Melayu-Islam Silam dan Kaitannya dengan Pengajian Moral di Zaman Moden,” *Jurnal Usuluddin*, bil. 27, 170.

¹⁵ Bachtiar Djamily (1994), *Riwayat Hidup dan Perjuangan Syeikh Tahir Jalaluddin al-Falaki al-Azhari*, Kuala Lumpur: Asmah Publisher, 99; Abdul Kadir Muhammad, “*Sejarah Penulisan*,” 85.

¹⁶ Mafri Amir (1921), “*Reformasi Islam*,” 99; lihat Bahas pada Perkara Sembahyang Dua Rakaat kemudian daripada Bang yang Pertama pada Hari Jumaat dalam Majalah Pengasuh, No Ruj: 2006/0036016, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

¹⁷ Muhammad Tahir Jalaluddin (1932), *Ini Huraian yang Membakar Taman Persuraian Haji Bakar Pada Menyatakan Hukum Dua Raka’at Qabliyyah al-Jumaah*, Kaherah: al-Matba’ah al-Marbawiyah, 1.

¹⁸ *Ibid.*, 2-5

¹⁹ *Ibid.*, 3.

Secara keseluruhannya bentuk tulisan atau khat yang digunakan dalam penulisan kitab *Ta'yid Tadhkirah* adalah cetakkan tulisan khat Nasakh.²⁰ Saiz hurufnya sama iaitu menyamai saiz 16 pada cetakan fonts *Traditional Arabic* dalam penulisan aplikasi microsoft *word*. Gaya penulisan jelas dipengaruhi oleh gaya penulisan kitab Arab klasik, ini kerana seseorang pengarang buku yang mendapat pendidikan Arab sama ada di sekolah pondok tempatan atau di Timur Tengah mereka amat cenderung mengikut cara penulisan dan pemikiran Arab baik dari segi pembinaan ayat atau istilah.²¹ Kitab ini dicetak dengan menggunakan dakwat hitam bagi keseluruhan kitab. Di dalam penulisan kitab *Ta'yid Tadhkirah* terdapat juga pengaruh penulisan syair yang ditulis oleh Syeikh Tahir untuk menyatakan hujah bagi mentakrifkan hadis *sahih* menurut beliau :

أولها الصحيح وهو ما اتصل   اسناده ولم يشذ ولم يعل
يرويه عدل ضابط عن مثله   معتمد في ضبطه ونقله

Penulisan berbentuk syair ini dilihat kerana beliau begitu terpengaruh dengan corak penulisan klasik Arab kerana karya-karya sastera dalam bentuk syair berkembang dengan meluas dalam kesusasteraan Arab klasik.²² Beliau merupakan seorang ulama yang kreatif dan berkaliber dalam bidang penulisan yang merangkumi tulisan-tulisan ilmiah yang dipersembahkan dalam ilmu pendidikan, kemasyarakatan, politik dan islah dan merangkumi penulisan dalam bidang kesusteraan Islam terutama dalam genre puisi berbentuk syair.²³

Tujuan Penulisan

Penampilan kitab *Ta'yid Tadhkirah* dilihat agak ringkas namun perbahasannya mencakupi setiap dimensi perbahasan dalam konteks zamannya. Ini kerana, Syeikh Tahir dalam melontarkan idea dan pendapatnya menulis dengan ringkas dan menggunakan bahasa yang mudah difahami oleh pembaca seperti beberapa penulisan beliau yang lain, antaranya *pembahasan solat Jumaat diiringi Zohor* dan *ma'ashir al-muslimin* yang ditulis tidak melebihi satu muka surat. Pembahasannya diringkaskan kerana pembaca boleh membacanya dengan lebih lanjut dalam karya beliau yang lain.²⁴ Kitab *Ta'yid Tadhkirah* bermula dengan kata-kata dari Syeikh Tahir menyatakan kepentingan penulisan adalah untuk menerangkan solat sunat *qabliyyah* Jumaat selepas azan yang pertama itu adalah *bid'ah*²⁵ daripada *bid'ah-bid'ah* yang telah menjadi ikutan masyarakat awam semenjak sekian lama dan dipelopori oleh golongan yang mendakwa mereka orang-orang yang berilmu, menurut Syeikh Tahir :

*Kemurahannya kepada hamba mengarang satu karangan yang ringkas, pada menyatakan keadaan sembahyang yang dua rakaat di dahulu daripada Jumaat itu bid'ah daripada beberapa bid'ah yang diadakan oleh berpanjangan masa hingga disukai akan dia oleh orang awam dan digemari akan dia oleh orang yang terbangsa kepada ahli ilmu dan hamba namakan karangan itu Ta'yid Tadhkirah Muttabi' al-Sunnah fi al-Rad 'Ala al-Qa'il bi al-Sunniyyah Rak'atayn Qabl al-Jum'ah.*²⁶

Beliau dengan jelas menyatakan antara objektif utama penulisan kitab *Ta'yid Tadhkirah* adalah untuk memberi nasihat kepada masyarakat supaya kembali mengamalkan ajaran Islam yang sebenar dengan meninggalkan amalan-amalan yang tidak bersumberkan kepada dalil. Tulisan ini adalah suatu teguran ikhlas kepada masyarakat Islam, tanpa "tiadalah hamba menyegaja dengan karangan itu menzahirkan diri atau bermegah-megah".²⁷

Kewajipan dan tanggungjawab sosial ini dianggap perkara yang perlu ditangani segera oleh Syeikh Tahir kerana perkara-perkara *furu'* ini mempunyai nilai-nilai yang sensitif disisi sesetengah pihak jika persepsi terhadapnya tidak

²⁰ Md. Sidin Ahmad Ishak (1998), *Penerbitan dan Percetakan Buku Melayu 1807-1960*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 221.

²¹ *Ibid.*

²² Ismail Hamid (1993), Syair mengenai Ilmu Agama dalam Kesusasteraan Melayu Tradisional, *Sari II*, 3.

²³ Mohd Amin Abu Bakar, "Sumbangan Syeikh," 90.

²⁴ Mohd Amin Abu Bakar, "Sumbangan Syeikh," 158.

²⁵ Terdapat beberapa takrif *bid'ah* dari segi syarak antaranya ialah membuat sesuatu yang tidak ada. Kebiasaannya perkara *bid'ah* itu bercanggah atau berlawanan dengan syariat sama ada menambah, dan mencipta sesuatu yang berlawanan dengan al-Qur'an, al-Sunnah atau *ijma'*. Maka *bid'ah* ini tidak dibenarkan oleh Syarak, lihat Jawiah Dakir et al., *Sunnah dan Bida'ah dalam Amalan Orang Melayu* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2010), 24.

²⁶ Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ta'yid Tadhkirah*," 1; Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ini Huraian*," 2.

²⁷ *Ibid.*

diuruskan dengan betul.²⁸ Beliau bimbang dengan situasi dan konflik mengelirukan yang wujud dalam fahaman masyarakat ketika itu. Syeikh Tahir merasakan masyarakat perlu diberi penjelasan yang sewajarnya terhadap isu tersebut agar mereka tidak melakukan kesalahan di dalam perkara yang berkaitan dengan ibadah dan tidak terjerumus kepada unsur-unsur *bid'ah*.²⁹ Di dalam ilmu *usul al-fiqh* tanggungjawab ini dikenali sebagai *fardu kifayah* yang membawa konsep kewajipan khusus yang mesti dilaksanakan oleh orang yang memikulnya demi memelihara kestabilan ummah.³⁰

Mukadimah Kitab dan Pembahagian Bab

Dalam mukadimah kitab, Syeikh Tahir memfokuskan isu perselisihan tertentu sahaja. Menurut beliau “sebelum kita memulakan perbincangan kita nyatakan tempat-tempat yang bersalah-salahan padanya supaya terkumpul perbincangan kita pada pada sesuatu yang tertentu”³¹ Beliau telah menetapkan titik perbincangan yang perlu diteliti oleh pengkaji untuk memahami persoalan hukum solat sunat *qabliyyah* Jumaat tanpa menyalahi kaedah perbincangan dan perbezaan pendapat (*khilafiyah*). Beliau membuka ruang perbincangan untuk difahami kepada tiga isi utama. Pertama melihat kepada status dalil solat sunat *qabliyyah* Jumaat perlu dianalisis dengan hadis yang diriwayatkan oleh Ibn Majah dalam kisah Sulaik dan dengan hadis antara tiap-tiap azan itu solat. Kedua keperluan kepada melihat pengertian hadis *marfu'*, konsep hadis *sahih* dan hadis *shadh*.³² Ketiga meneliti keadaan solat Jumaat yang diamalkan pada zaman Nabi Muhammad SAW bila disyariatkan. Dalam perbincangan ketiga, Syeikh Tahir melihat keperluan kepada memahami dan meneliti keadaan solat Ibn 'Umar sebelum dan selepas Jumaat dan kata-kata Imam Bukhari di dalam kitabnya '*Bab keadan Solat sebelum dan selepas Jumaat*'. Menurut Syeikh Tahir ketiga-tiga elemen ini perlu dinilai dan diberi perhatian sewajarnya dalam memahami persoalan hukum yang dibincangkan.

Dari segi struktur bab pula, kitab ini hanya dibahagikan kepada 3 bab sahaja. Dalam bab pertama Syeikh Tahir tidak meletakkan tajuk yang khusus bagi bab tersebut. Beliau hanya meletakkan tanda perkataan *al-Bab al Awwal* sahaja. Ini berbeza dengan bab kedua dan ketiga beliau meletakkan tajuk khusus bagi bab tersebut. Tajuk bab kedua '*Pada Menyatakan Hadis Marfu' dan Sahih dan Shadh dan yang lain-lain*'. Manakala tajuk bab ketiga '*Pada Perkataan Hadis Ibn 'Umar dan yang lain-lain yang Bersolat Sebelum Jumaat*'. Ketiga-tiga bab tersebut dikupas dengan teliti dan sempurna dengan mendatangkan hujah dan dalil yang konsisten pada setiap aspek perbincangan dan diakhiri dengan penutup : *Kami Bermohon Allah Mempermudahkannya*.'

Baris, Nombor Halaman dan Nota Kaki

Pada percetakan kitab *Ta'yid Tadhkirah* ditulis 26 baris pada tiap-tiap halaman. Nombor halaman pula ditulis di bahagian atas dengan angka arab yang mempunyai kurungan. Kualiti bagi kertas yang dicetak pada ketika itu adalah penting ianya mestilah permukaan yang licin, warna yang baik, rata dari segi teksturnya dan agak legap³³ supaya dakwat tidak telus atau tidak kelihatan apabila kedua-dua halaman digunakan.³⁴ Kebanyakan buku yang dikeluarkan oleh Syarikat Bumiputera ketika itu menggunakan kertas bergred rendah termasuklah kertas *newsprint*. Kertas jenis ini menggunakan kadar campuran kayu mekanikal dan sulfat yang sangat tinggi atau menggunakan pulpa kayu kimia, dan ia mudah kehilangan warna.³⁵ Dalam sesuatu halaman muka surat kebiasaannya terdapat antara 2-3 atau 3-4 perenggan yang ditulis dan dibahaskan secara teratur dan sistematik mengikut perbincangan

²⁸ Saadan Man et al. (2009), “Kesesuaian Pemikiran dan Amalan Mazhab selain Shafi'i dalam Masyarakat Islam di Malaysia: Satu Analisis Awal,” *Jurnal Fiqh*, no. 6, 23.

²⁹ Abdul Rahman Abdullah (2010), *Sejarah Ikhtilaf Mazhab di Malaysia*, Selangor: Karisma Publications Sdn. Bhd, 114; lihat Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin al-Falaki al-Azhari (t.t.), *Risalah Penebas Bid'ah -bid'ah di Kepala Batas*, Pulau Pinang: Lembaga Persediaan Majlis Muzakarah Kampung Baharu, 22.

³⁰ Ammar bin Fadzil (2004), *Kepentingan Penguasaan Usul Fiqh: Satu Analisis Umum*, Prosiding Seminar Kebangsaan Usul Fiqh Sufi 2004, Kuala Lumpur: Fakulti Syariah dan Undang-Undang, KUIM, 27.

³¹ lihat Muhammad Tahir Jalaluddin (1953), *Ta'yid Tadhkirah Muttabi' al-Sunnah fi al-Rad 'Ala al-Qa'il bi Sunniyyah Rak'atayn Qabl al-Jum'ah*, Pulau Pinang: Zi United Press, 2; lihat Muhammad Tahir Jalaluddin, “*Ini Huraian*,” 4.

³² Ibid.

³³ Legap bermaksud tidak dapat dilintasi oleh cahaya, batu, kayu dan lain-lain, lihat “*Kamus Dewan*,” 909, entri legap.

³⁴ lihat Md. Sidin Ahmad Ishak, “*Penerbitan dan Percetakan*,” 235.

³⁵ Ibid.

tajuk. Secara keseluruhannya penulis berpendapat metode penulisan di dalam *Ta'yid Tadhkirah* masih mengikut standard penulisan yang teratur dan tersusun mengikut baris, perenggan dan nombor halaman.

Di dalam beberapa muka surat beliau meletakkan nota kaki sebagai panduan bagi pembaca yang kurang memahami sesuatu istilah yang ditulis seperti perkataan *haraj* dan menjelaskan pengertian perkataan tersebut pada nota kaki.³⁶ Walaupun terdapat kesalahan bahasa Arab di dalam perkataan dan penulisan seperti perkataan *والمسلمين* bagi *والمسلمين*, perkataan *الجمعة* bagi *الجمعة*, perkataan *ق بل* bagi *قبل*, perkataan *النوعي* bagi *النواوي* dan lain-lain lagi. Kesalahan perkataan dan tulisan di dalam Bahasa Arab ini secara umumnya tidak mencacatkan perbincangan kitab secara keseluruhannya. Bagi perkataan yang salah Syeikh Tahir telah memperbaiki kesalahan tersebut dengan meletakkan lampiran dibahagian belakang kitab. Terdapat 91 kesalahan perkataan Arab yang telah dibaiki untuk memudahkan pembaca merujuk kembali kesalahan tersebut agar ianya dapat difahami dengan mudah tanpa ada kekeliruan yang terdapat di dalam kitab tersebut.³⁷

Dalam sesuatu perbincangan, apabila menyenaraikan nama kitab yang dijadikan rujukan Syeikh Tahir meletakkan nama kitab tersebut beserta halaman dan juzuk kitab yang dirujuk. Dalam kebanyakan perbincangan yang dibincangkan beliau menyenaraikan isi-isi penting bagi sesuatu perbincangan dengan meletakkan bilangan nombor mengikut turutan. Isi-isi utama tersebut dijadikan rumusan bagi pembaca supaya kekuatan hujah dan dalil yang diketengahkan boleh dinilai dan difikirkan secara rasional oleh pembaca. Terdapat juga diakhir beberapa perbincangan Syeikh Tahir dilihat meletakkan perkataan *khulashah* iaitu kesimpulan yang dapat dirumuskan dengan mendatangkan hujah serta dalil bagi menyokong perbincangan yang telah dianalisis oleh beliau.³⁸

Latar Belakang dan Kandungan Kitab

Kitab ini ditulis oleh Syeikh Tahir di Makkah dan dikeluarkan di Pulau Pinang melalui Matba'ah Haji Abdullah Haji Mohammad Nordin al-Rawi tahun 1953 M.³⁹ Beliau adalah seorang penjual buku yang berasal dari Sumatera dan menetap di Pulau Pinang. Kerjayanya bermula sebagai penjual buku dan agen pengedaran buku pada awal tahun 1927.⁴⁰ Percetakan kitab pula dicetak oleh percetakan Zi United Press yang menjalankan operasi percetakannya di Pulau Pinang.⁴¹ Pada dasarnya kitab ini merupakan kitab yang membahaskan persoalan *khilafiyah* yang merujuk kepada hukum berkenaan solat sunat *qabliyyah* Jumaat.

Kandungan utama kitab adalah perkara *furu'* agama atau disebut sebagai isu *khilafiyah* di antara dua tokoh ulama yang mempunyai pandangan dan pemikiran yang berbeza mengenai isu solat sunat *qabliyyah* Jumaat. Ia merupakan polemik⁴² di antara Ustaz Haji Abu Bakar al-Muari sebagai benteng Kaum Tua⁴³ dan Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin al-Azhari sebagai pelopor pergerakan Kaum Muda. Walaupun Syeikh Tahir adalah sahabatnya yang sama-sama belajar di Makkah namun pendapat keduanya adalah berbeza.⁴⁴ Persoalan dan percanggahan pendapat melibatkan ikhtilaf fiqh dalam perkara *furu'* diperkatakan dengan hebat pada ketika itu. Tahun 1920 M hingga penghujung 1930 M merupakan detik penting untuk melihat betapa seriusnya persengkataan antara Kaum Muda

³⁶ Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ta'yid Tadhkirah*," 16.

³⁷ Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ta'yid Tadhkirah*," 1.

³⁸ *Ibid.*, 15-16

³⁹ Nik Mohd Rosdi, "*Syeikh Muhammad Tahir*," 98.

⁴⁰ Md. Sidin Ahmad Ishak, "*Penerbitan dan Percetakan*," 221.

⁴¹ Tempat dan alamat bagi percetakan Zi United Press, 29E Jalan Dato' Keramat, Pulau Pinang. Terdapat kitab dan majalah lama dicetak dengan percetakan Zi United Press seperti Tuan Guru Haji Yusof Rawa Majalah *al-Islah*, Pulau Pinang dan Syeikh Muhammad Daud bin Sulaiman al-Kelantani *al-Luqatah al-Badi'ah al-Mukhtasarah fi Manasik al-Haj Wa al-'Umrah*.

⁴² Maksudnya perbincangan, perdebatan, perbantahan dalam rencana atau tulisan di dalam surat khabar, majalah dan lain-lain, lihat "*Kamus Dewan*," 1221, entri polemik.

⁴³ Nama lengkapnya ialah Haji Abu Bakar bin Haji Hasan al-Muari bin Haji Ahmad bin Anggak bin Datuk Sijo Bukit Moh, Muar Bandar Maharani, Johor. Beliau dilahirkan pada tahun 1292 H / 1875 M dan meninggal pada tahun 1357 H / 1938 M. Beliau berada di Makkah selama 34 tahun untuk menuntut ilmu dan pulang ke tanah air pada tahun 1915 M. Bekas *Qadi* Muar dan pernah menjadi Mufti Johor selama seminggu sahaja. Abu Bakar al-Muari adalah pengasas Madrasah al-'Arabiyyah al-Khairiyyah di Muar. Di antara murid beliau ialah Ustaz Muhammad Yasin iaitu ayah kepada Tan Sri Muhyiddin Yasin, sekarang Timbalan Perdana Menteri Malaysia, lihat Wan Mohd Shaghir Abdullah (2004), *Koleksi Ulama Nusantara Jilid 1*, Kuala Lumpur: Khazanah Fataniah, 10-11.

⁴⁴ *Ibid.*, 11-12.

dan Kaum Tua.⁴⁵ Solat sunat *qabliyyah* Jumaat turut menjadi isu dan polemik yang dianggap sebahagian daripada amalan sunat oleh Kaum Tua setelah mengkiaskannya dengan solat Zohor. Walau bagaimanapun pandangan itu ditolak oleh ulama Kaum Muda. Ini dapat dibuktikan apabila Ustaz Haji Abu Bakar bin Haji Hassan Kadi Muar menghasilkan karya dengan membantah dan mempertahankan pegangan ulama Kaum Tua menerusi karyanya yang berjudul *Taman persuraian*⁴⁶ yang menyokong hujah sunat solat *qabliyyah* Jumaat. Selepas itu Ustaz Haji Abu Bakar menyusun sebuah risalah bertajuk *Taufan Yang Memalau Atas Huraian Haji Tahir Al-Minangkabawi*.⁴⁷ Ia merupakan jawapan kepada karya Syeikh Tahir yang berjudul *Ini Huraian Yang Membakar Taman Persuraian Haji Bakar*.⁴⁸ Kenyataan Ustaz Haji Abu Bakar jelas menolak pendapat Syeikh Tahir yang menyatakan solat sunat *qabliyyah* itu adalah *bid'ah*.⁴⁹ Beliau bukan sahaja menolak pandangan Syeikh Tahir tetapi turut mencela Syeikh Tahir dengan cara yang tidak sepatutnya dengan tidak mematuhi adab berilmu serta tidak mengikut etika dan adab berbahas dalam hukum Islam.⁵⁰

Kandungan penulisan kitab juga adalah untuk menjawab hujah, kritikan serta dalil yang dibawa oleh Ustaz Haji Abu Bakar di dalam karyanya *Taman Persuraian*. Setiap sanggahan dan kritikan dibahaskan dengan teliti dan disertakan dengan hujah serta dalil bagi menyokong pegangan beliau serta menolak sanggahan yang dinyatakan oleh Ustaz Haji Abu Bakar.⁵¹ Di dalam menolak hujah yang dinyatakan oleh Ustaz Haji Abu Bakar, Syeikh Tahir turut menyertakan halaman muka surat di dalam risalah *Taman Persuraian* dan menyatakan jawapan dari soalan-soalan yang dibangkitkan oleh Ustaz Haji Abu Bakar menurut Syeikh Tahir “*telah berkata di dalam muka surat yang ke 39 dari risalahnya jawapan dari soalan yang ke 17 apa yang dinyatakan*.”⁵²

Di dalam kebanyakan perbincangan, Syeikh Tahir dilihat sangat berhati-hati dan teliti apabila mendatangkan hujah dan dalil. Setiap dakwaan dan sanggahan dijawab oleh Syeikh Tahir dengan kritikan yang bernas dengan mendatangkan rujukan yang lengkap dan konsisten. Bagi beliau kekuatan dalil mesti dilihat dari kedua-dua sudut huraian perbincangan dan seseorang ilmunan itu perlu mempunyai kelayakan dan ilmu pengetahuan yang maksimum untuk menilai kekuatan dalil yang dipersembahkan.⁵³ Kritikan-kritikan yang dilontarkan oleh Syeikh Tahir bukan sahaja menjadi perdebatan hangat dalam masyarakat tetapi juga mendapat tentangan hebat daripada kelompok ulama Kaum Tua pada ketika itu. Ini kerana amalan-amalan yang dikritik oleh beliau telah lama dipraktikkan dan diamalkan oleh masyarakat setempat. Mereka telah mengamalkan berdasarkan apa yang dipelajari dari guru-guru mereka dalam tempoh masa yang lama. Tulisan dan sanggahan Syeikh Tahir yang dituangkan melalui karya-karya beliau telah menimbulkan kejutan dalam masyarakat dan menyebabkan kebanyakan mereka agak sukar menerimanya. Syeikh Tahir juga telah dituduh cuba membawa ajaran Islam yang baru⁵⁴ bertentangan dengan amalan-amalan telah lama dipraktikkan di dalam masyarakat Melayu.

Unsur-Unsur Klasik di dalam Penulisan

Setiap mazhab fiqh memiliki istilah khusus yang digunakan bagi menjelaskan sesuatu hukum. Terkadang istilah sesuatu mazhab memiliki pengertian sama dengan mazhab lain.⁵⁵ Di dalam penulisan kitab *Ta'yid Tadhkirah* terdapat unsur-unsur kebahasaan, samada tentang *uslubnya* (gaya bahasa) atau *tarkibnya* (susunan ayat) yang berkait dengan metode penulisan klasik fiqh dan *usul*. Terdapat istilah-istilah perkataan yang boleh dikaitkan

⁴⁵ Mohd Sarim Haji Mustajab (1979), Gerakan Islah Islam di Tanah Melayu 1906 hingga 1948, dalam *Malaysia: Sejarah dan Proses Pembangunan*, Kuala Lumpur: Persatuan Sejarah Malaysia, 124.

⁴⁶ Karya ini ditulis pada 6 Ramadan 1346Hijrah/1927M di Muar, Bandar Maharani.

⁴⁷ Karya ini diselesaikan 10 Rabiulawal 1351 H / 1932 M dalam Bandar Maharani, Muar. Cetakan yang pertama Matba'ah al-Jamiliyyah, Muar 1351 H / 1932 M. Kandungannya adalah merupakan polemik dengan Syeikh Tahir Jalaluddin al-Minangkabawi tentang solat sunat *qabliyyah* Jumaat.

⁴⁸ Karya ini di tulis di Kaherah pada 1349 H / 1932 M dicetak oleh percetakan al-Marbawiyah

⁴⁹ Mustaffa Abdullah (2009), *Rasyid Ridha Pengaruhnya di Malaysia*, Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya, 181.

⁵⁰ Mohd Amin Abu Bakar, “*Sumbangan Syeikh*,” 102.

⁵¹ lihat Muhammad Tahir Jalaluddin, “*Ta'yid Tadhkirah*,” 57.

⁵² *Ibid.*, 32.

⁵³ lihat Muhammad Tahir Jalaluddin, “*Ta'yid Tadhkirah*,” 44.

⁵⁴ Mohd Amin Abu Bakar, “*Sumbangan Syeikh*,” 158.

⁵⁵ Ahmad Sarwat (2011), *Seri Fiqih Kehidupan 1: Pengantar Ilmu Fiqih*, Jakarta Selatan: DU Publishing, 189.

dengan istilah fiqh dan *usul* dan corak ini biasa dilihat dan ditulis di dalam kitab-kitab klasik fiqh dan *usul*.⁵⁶ Kedua-dua ilmu ini dilihat mempunyai perkaitan dan hubungan yang rapat serta saling lengkap melengkapi dengan kefahaman dalam menentukan corak fiqh.⁵⁷ Bahkan fiqh merupakan produk dari *usul al-fiqh* yang merupakan alat yang menyediakan pelbagai kaedah dan sistem penentuan hukum berdasarkan dalil-dalil *naqli* mahupun '*aqli*.⁵⁸

Unsur-unsur Klasik Fiqh

Berdasarkan kajian, tidak banyak terdapat penulisan dalam karya atau kitab tulisan Arab yang ditulis oleh ulama dan sarjana Melayu yang mengaitkan pendekatan unsur-unsur klasik fiqh dan *usul*. Hal keadaan ini berbeza dengan penulisan Syeikh Tahir yang mempunyai unsur-unsur penulisan klasik corak lama dari sudut perkataan, tatabahasa, istilah dan gaya bahasa. Kecenderungan ini berkemungkinan kerana beliau adalah seorang yang mendapat pendidikan Arab di Timur Tengah maka pastinya cenderung mengikut cara penulisan dan pemikiran Arab baik dari segi pembinaan ayat atau istilah.⁵⁹ Dalam kitab *Ta'yid Tadhkirah*, dalam membahaskan persoalan fiqh, didapati pengaruh dan corak penulisan kitab-kitab fiqh mazhab Shafi'i begitu ketara seperti corak tulisan yang terdapat di dalam kitab *Qalyubi Wa 'Umairah* tulisan Syeikh Shihab al-Din al-Qalyubi dan Syeikh 'Umairah serta kitab *Mughni al-Muhtaj* tulisan Syeikh al-Khatib al-Sharbini mazhab Shafi'i. Ini kerana kedua-dua kitab tersebut menjadi sumber rujukan utama di dalam kitab *Ta'yid Tadhkirah* apabila membahaskan persoalan solat sunat *qabliyyah* Jumaat.

Antara pengaruh istilah fiqh yang dapat dikesan, terdapat penulisan istilah *al-Mashhur* yang bermaksud pendapat yang *rajih* daripada *aqwal* imam Shafi'i apabila *khilaf* di antara *aqwal* tersebut *da'if* (lemah), maka yang *rajih* dari *aqwal* imam Shafi'i. Di antara *aqwal* tersebut dinamakan dengan *mashhur* atau ianya sebagai pendapat yang paling terkenal yang diikuti oleh orang ramai di dalam mazhab Shafi'i.⁶⁰ Terdapat istilah *al-Sahih* merujuk kepada satu pendapat yang *rajih* dalam kalangan ulama Shafi'i sekiranya *khilaf* di antara pendapat-pendapat tersebut adalah *da'if* maka pendapat yang muktamad dinamakan dengan *sahih*.⁶¹ Terdapat juga istilah perkataan *al-'Ashab* yang bermaksud ulama-ulama Shafi'i yang menyandarkan kajian analisis mereka kepada mazhab Shafi'i dan mengeluarkan pandangan berdasarkan asas *usul al-fiqh* mazhab dan *mengistinbat* hukum berdasarkan kaedah yang ditetapkan.

Penggunaan istilah *al-Madhab* juga digunakan merujuk kepada pendapat yang *rajih* ketika *khilaf* dalam kalangan ulama-ulama Shafi'i dalam menghiduikan mazhab dengan sebutan mereka samada satu jalan atau banyak. Terdapat istilah *al-Qadim* merujuk kepada pendapat lama bagi imam Shafi'i⁶² yang berdasarkan kepada sumber kajiannya dari al-Qur'an, hadis Nabi atau *nas-nas* lain ketika berada di Iraq pada zaman pemerintahan Khalifah Harun al-Rasyid.⁶³ Kesemua istilah fiqh ini ditulis di dalam kitab Syeikh Tahir yang menggambarkan pengaruh dan pengamatan hukum Syeikh Tahir dalam metode penulisan yang mempunyai unsur-unsur penulisan fiqh klasik mazhab yang terdahulu.

---

⁵⁶ Pendekatan kepada perkataan, tatabahasa, istilah dan gaya bahasa fiqh ini boleh dilihat perbahasannya dalam Maryam Mohd Saleh Zafiri, (2002), *Mustalahat al-Madhab al-Fiqhiyyah Wa Asrar al-Fiqh al-Marmuz fi al-'Ilam Wa al-Kutub Wa al-Ara' Wa al-Tarjih*, Beirut: Dar Ibn Hazm, 221-255.

⁵⁷ Mahmood Zuhdi Ab. Majid (2000), *Fiqh Malaysia: Konsep dan Cabaran*, dalam *Fiqh Malaysia ke Arah Pembinaan Fiqh Tempatan yang Terkini* ed. Paizah Hj. Ismail et. al., Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam, Universiti Malays, 4.

⁵⁸ Nazar Bakry (1993), *Fiqh dan Ushul Fiqh* (Jakarta: Rajawali Pers, 23).

⁵⁹ Lihat Md. Sidin Ahmad Ishak, "*Penerbitan dan Percetakan*," 221.

⁶⁰ Lihat Maryam Mohd Saleh Zafiri, "*Mustalahat al-Madhab*," 270; Zulkifli Mohamad al-Bakri (2013), *Istilah-Istilah Fiqah dan Usul: Empat Mazhab*, Subang Jaya: OMR Press Sdn. Bhd, c.2, 353-355.

⁶¹ lihat Maryam Mohd Saleh Zafiri, "*Mustalahat al-Madhab*," 272.

⁶² Nama asal Imam Shafi'i ialah Imam Abu Abdullah Muhammad bin Idris bin al-'Abbas bin 'Uthman bin Shafi'i. Nasab imam Shafi'i bertemu dengan nasab Rasulullah SAW pada titik 'Abd al-Manaf. Beliau berbangsa Quraisy dan berketurunan Nabi Muhammad SAW. Mengikut pendapat *jumhur* ulama, Imam Shafi'i dilahirkan pada tahun 150 H, lihat Ahmad Nahrawi Abdul Salam al-Indunisi (2008), *Ensiklopedia Imam Syafi'i*, Jakarta: Penerbit Hilma, 1-12; lihat Mat Saad Abd Rahman (1983), *Penulisan Fiqh al-Shafi'i Pertumbuhan dan Perkembangannya*, Bangi: Ikatan Studi Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia, 3-8.

⁶³ Taqiyuddin Abu Bakar bin Muhammad al-Husaini (1995), *Kifayah al-Akhyar* terj. Syarifuddin Anwar et. al., Surabaya: CV. Bina Iman, 1: ix.

Unsur-unsur Klasik *Usul Al-Fiqh*

Pengaruh corak penulisan klasik *usul al-fiqh* juga dapat dikesan di dalam penulisan kitab *Ta'yid Tadhkirah*. Terdapat istilah-istilah pendek yang mewakili corak klasik didalam perbahasan kitab. Metode perdebatan dalam kitab ini menggunakan pendekatan dengan gaya bahasa, perkataan dan istilah yang sering didapati dalam ilmu *usul al-fiqh* seperti membahaskan pandangan yang lemah dalam mazhab. Ini dapat dikesan apabila beliau menggunakan istilah *qil*. Perkataan *fa in qil*⁶⁴ yang memberi pengertian bahawa pandangan seumpama ini adalah lemah di dalam mazhab Shafi'i dan satu petunjuk di situ terdapatnya perbezaan pendapat.⁶⁵

Dalam penulisan kitab *Ta'yid Tadhkirah* apabila menyandarkan sesuatu hukum, Syeikh Tahir dilihat sering menyandarkannya kepada istilah perkataan *'Ashabuna*. Menurut beliau *'Ammal al-'Ahkam faqala 'Ashabuna* adapun perkataan *'Ashabuna* ini bermaksud istilah yang digunakan di dalam mazhab Hanafi merujuk kepada Imam Abu Hanifah, Abu Yusuf dan Muhammad al-Shaibani.⁶⁶ Penulis juga mendapati banyak istilah *al-'Ashab* digunakan untuk menyokong sesuatu perbahasan hukum contohnya "Telah bersepakat al-'Ashab adalah tegahan solat itu... Telah berkata Syeikh Abu Hamid dan al-'Ashab".⁶⁷

Maksud *al-'Ashab* sahabat-sahabat iaitu dimaksudkan mereka yang terdahulu *'Ashab al-Aujuh* pada *ghalibnya* dan mereka dari kalangan 400 tahun ke bawah. Mereka juga digelar *al-Mutaqaddimun* kerana mereka dekat dan hampir dengan kurun yang disaksikan kebaikan.⁶⁸ Terdapat penggunaan istilah *al-Musannif* ditulis di dalam kitab seperti *sepertimana yang disebutkan oleh al-Musannif*.⁶⁹ Istilah *al-Musannif* ini merujuk kepada Imam Ibn Hajar 'Asqalani seperti kata Syeikh Tahir "Telah berkata al-Musannif iaitu Ibn Hajar al-'Asqalani".

Berdasarkan pemerhatian, kitab penulisan Syeikh Tahir mempunyai pengaruh yang cukup besar dalam penulisan Arab klasik corak lama. Dalam berhujjah beliau menggunakan istilah perkataan seperti *faqila*, *qulta*, *qultu*, *qulna*, *naqalna*, dan *qauluna*.⁷⁰ Kesemua istilah ini mempunyai gaya penulisan dan pengaruh daripada kitab *usul* klasik yang terdahulu.⁷¹ Pendekatan ini dilihat bersesuaian dengan penulisan Syeikh Tahir yang mempunyai unsur-unsur perdebatan, kritik dan menjawab hujah yang mana kaedah ini ditulis oleh fuqaha *tariqah al-mutakallimin* terdahulu yang menggunakan gaya dialog atau perdebatan ilmiah.⁷² Ungkapan yang sering kita temui apabila sesuatu hujjah itu dapat dipatahkan melalui perdebatan dengan menggunakan istilah-istilah tersebut.⁷³ Antara kitab-kitab fuqaha *tariqah al-mutakallimin* yang mempunyai gaya unsur-unsur penulisan ini termasuklah Kitab *Al-Mu'tamad* yang disusun oleh Abdul Husain Muhammad bin 'Ali al-Basri al-Mu'tazili al-Shafi'i. Kitab *Al-Burhan* disusun oleh Abdul Ma'ali Abd al-Malik bin Abdullah al-Juwaini an-Nasaburi al-Shafi'i yang terkenal dengan nama Imam al-Haramain. Kitab *al-Mustasfa* disusun oleh Abu Hamid Muhammad bin Muhammad al Ghazali al-Shafi'i.⁷⁴

Pendekatan penulisan corak klasik ini dilihat dapat menyerlahkan ketokohan dan membuka ufuk dan minda keilmuan Syeikh Tahir dan ini adalah pendekatan biasa yang ditulis oleh fuqaha-fuqaha terdahulu apabila mereka berhujjah.⁷⁵ Ini dapat diperhatikan di dalam penulisan kitab *al-Mahsul fi al-'Ilmi usul al-fiqh* karangan Fakhr al-Din Muhammad bin 'Umar bin al-Razi metode penulisan beliau berbeza dengan kitab-kitab *usul al-fiqh Tariqah al-Mutakallimin* sebelumnya seperti *al-Mustasfa Min 'Ilm al-Usul* tulisan Imam al-Ghazali dan penulisan kitab *usul* klasik yang lain. Pendekatan kitab *al-Mustasfa* membentangkan prinsip-prinsip *usul al-fiqh* yang bergabung secara harmonis antara ilmu naqli (*'ilm al-naqli*) dengan ilmu akal (*'ilm 'aqli*). Beliau mempersembahkan ilmu *usul al-fiqh* secara tersusun dengan huraian yang sederhana tidak terlalu panjang sehingga menjemukan pembaca dan

⁶⁴ lihat Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ta'yid Tadhkirah*," 38.

⁶⁵ Maryam Mohd Saleh Zafiri, "*Musthalahat al-Madhahib*," 256.

⁶⁶ Ahmad Sarwat, Lc, (t.t.) *Fiqh dan Syari'ah*, Jakarta Selatan: DU Center, 2:86.

⁶⁷ Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ta'yid Tadhkirah*," 7.

⁶⁸ Zulkifli Mohamad al-Bakri, "*Istilah-Istilah*," 304.

⁶⁹ Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ta'yid Tadhkirah*," 7.

⁷⁰ *Ibid.*, 10-12.

⁷¹ Zulkifli Mohamad al-Bakri, "*Istilah-Istilah*," 335-355.

⁷² Abdul Karim Zaidan (1994), *al-Wajiz fi Usul al-Fiqh*, Beirut: Muassasah al-Risalah, c. IV, 17.

⁷³ lihat Maryam Mohd Saleh Zafiri, "*Musthalahat al-Madhahib*," 270.

⁷⁴ Ja'far as-Subhani (1999), *Tarikh al-Fiqh al-Islami Wa Adwaruhu*, Beirut: Dar al-Adhwa', 450; lihat Jamaluddin 'Athiyyah (1987), *at-Tanzir al-Fiqhi* (ttp, tp, c. 1, 17.

⁷⁵ lihat Maryam Mohd Saleh Zafiri, "*Musthalahat al-Madhahib*," 255.

tidak terlalu ringkas sehingga menyukarkan penatapnya untuk memahami maksud yang ingin disampaikan.⁷⁶ Manakala perbahasan di dalam kitab *al-Mahsul* cenderung menggunakan pendekatan perdebatan sehingga pada satu sudut setiap persoalan terdapat berbagai kemungkinan pendapat. Pendekatan ini menjadikan *al-Mahsul* menjadi sukar untuk difahami kerana ia memerlukan analisis dan logik yang mendalam bahkan sukar untuk mengetahui yang manakah merupakan pendapat Imam al-Razi. Selain itu diakhir perdebatan beliau tidak menyatakan sesuatu kesimpulan yang menjadi asas kepada pendapatnya.⁷⁷

Penutup Kitab

Di akhir penulisan Syeikh Tahir menzahirkan pegangan beliau dengan menolak sekeras-kerasnya pendapat yang dilontarkan oleh Ustaz Haji Abu Bakar bin Haji Hassan al-Muari yang mendakwa sunat solat *qabliyyah* Jumaat.⁷⁸ Beliau banyak merumuskan ulasan dan sanggahan mengenai kekeliruan hujjah serta dalil yang dibawa oleh Ustaz Haji Abu Bakar bin Haji Hassan al-Muari dalam mempertahankan fahaman sunat solat *qabliyyah* Jumaat. Beliau juga jelas melahirkan rasa syukur kehadiran ilahi kerana dapat menyempurnakan penulisan ini walaupun sibuk dengan pelbagai tugas dan urusan atas kapasiti beliau sebagai ilmuwan dan tokoh islah dan berasa sangat penat kerana banyak bermusafir tetapi dapat juga menyiapkan penulisan ini dengan sempurna.⁷⁹

Kesimpulan

Ketokohan dan keperibadian Syeikh Tahir Jalaluddin sebagai ilmuwan dan ulama sering disebut dan diperkatakan oleh para sarjanawan dan cendekiawan lain sama ada anak muridnya yang seangkatan dan yang hidup selepas zamannya. Syeikh Tahir menjelaskan di dalam catatan pegantar kitab *Ta'yid Tadhkirah* ketika mengunjungi Makkah pada bulan Syawal pada tahun 1931 M iaitu selepas pulang dari Padang Arafah beliau telah menyerahkan kitab tersebut kepada ulama-ulama Makkah dan Mesir untuk dibaca dan disemak. Beliau mengharapkan agar para ulama tersebut dapat memberikan pandangan dan kritikan terhadap isi kandungan kitab tersebut.⁸⁰

Pandangan Syeikh Tahir Jalaluddin mengenai persoalan dan perbahasan di dalam kitab tersebut menjadi lebih mantap apabila ia disokong oleh Rasyid Ridha di Mesir, dan ulama-ulama lain yang sealiran seperti Syeikh Tantawi Jawhari, Syeikh Muhammad Ahmad al-'Adawi, Sayyid Yusuf bin Sayyid 'Ali al-Zawawi, Syeikh 'Abd Zahir Abu al-Samh Imam Masjid al-Haram Makkah, Syeikh Muhammad 'Abd al-Razzaq Hamzah guru Masjid al-Haram, Syeikh Sulayman Abazah al-Azhari guru Masjid al-Haram, Syeikh 'Abdullah bin Hassan Qadi Arab Saudi, Syeikh Muhammad Bahjat al-Aytar guru Masjid al-Haram dan *Mudir* Ma'had al-'Ilmi al-Sa'udi, Syeikh Muhammad Nur al-Fatani iaitu cucu kepada Syeikh Daud Fatani, Syeikh Muhammad 'Uthman al-Radi, Syeikh Ahmad Yusuf Qisti al-Banjari.⁸¹ Dalam kajian ini, penulis hanya membawakan komentar yang telah dilontarkan oleh Syeikh Syed Rashid Redha dalam usaha menyokong hujjah yang dinyatakan oleh Syeikh Tahir. Menurut Syeikh Syed Rashid Redha melalui analisis beliau dalam kitab *Ta'yid Tadhkirah* menyatakan "Maka aku telah tetapkan adalah suatu kebenaran di dalam masalah tersebut dengan merujuk kepada dalil-dalil yang sahih dan menolak perkara shubhat atas dakwaan mereka-mereka yang mendakwa bahawa sunat solat *qabliyyah* Jumaat".⁸²

Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin seorang tokoh ulama yang berwibawa dan mempunyai ilmu pengetahuan yang luas. Beliau juga seorang tokoh reformis Islam dunia Melayu yang dihormati dalam kalangan ulama serta masyarakat setempat di alam Melayu. Beliau dilihat berani menegakkan yang hak dan membongkarkan kebatilan sehingga pernah disisihkan oleh golongan Istana dan bangsawan. Justeru, berdasarkan keilmuan, keperibadian dan ketokohan serta kekuatan peribadinya, melayakkan beliau digelar seorang yang berpegang kepada prinsip *Muslih* (Reformis) pada zamannya. Polemik beliau dengan ulama tradisional menjadi suatu pertentangan dan konflik yang

---

⁷⁶ Mohd Fauzi Hamat (2005), *Ketokohan al-Ghazali dalam Bidang Logik*, Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya, 84-89.

⁷⁷ Lihat Fakhr al-Din Muhammad bin 'Umar bin al-Razi (1988), *al-Mahsul fi al-'Ilmi Usul al-Fiqh*, Beirut: Dar al-Kutub 'Ilmiyyah.

⁷⁸ Hadis riwayat *Sahih al-Bukhari*, *Kitab 'Ahadith al-'Anbia*, *Bab Ma Zakara 'An Bani Isra'il*, no. Hadis 3274; Riwayat *Sunan Tarmidhi*, *Kitab al-'Ilm*, *Bab Ma Jaa Fil al-Hadith 'An Bani Isra'il*, no. Hadis 2669; Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ta'yid Tadhkirah*," 47.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ini Huraian*," 1; lihat Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ta'yid Tadhkirah*," 47.

⁸¹ Mustaffa Abdullah, "*Rasyid Ridha*," 181.

⁸² lihat Muhammad Tahir Jalaluddin, "*Ta'yid Tadhkirah*," 58-9.

diketahui umum ketika itu. Ianya perlu dilihat dari aspek yang positif kerana senario tersebut menggalakan percambahan pemikiran antara dua aliran pemikiran yang mendominasi pemikiran masyarakat pada masa itu.

Dari sudut pandang yang lain, terdapat pelbagai kesan positif yang terjana dari polemik ini antaranya membawa masyarakat menuju kearah proses pemantapan kefahaman Islam yang selama ini mereka amalkan dalam menghadapi cabaran baru dan peningkatan budaya intelektual di dalam masyarakat.⁸³ Idea-idea positif yang dibawa oleh kaum pembaharuan ini tidak dapat dinafikan, terutamanya dalam melahirkan kesedaran politik dan kefahaman Islam terhadap masalah-masalah yang perlu disedari untuk kepentingan umat Islam. Sungguhpun pertelagahan itu berlaku dalam masalah *furu'* agama, tetapi dalam masalah besar tentang kepentingan umat Islam mereka bersatu kemudiannya sehingga mereka menjadi satu *'force'* yang mencorakkan gerakan politik di negara ini untuk mengembalikan identiti Islam ke pangkuan masyarakat.⁸⁴ Walau bagaimanapun tidak dinafikan peranan ulama reformis dalam merobohkan benteng pemikiran *status quo* akidah, budaya dan politik ini telah membawa banyak kemajuan kepada masyarakat Islam khususnya dalam mencetuskan semangat kemerdekaan dan pengisian-pengisian pemikiran Islam baharu selepas kemerdekaan.⁸⁵ Secara keseluruhannya Kitab *Ta'yid Tadhkirah* hasil karya Syeikh Tahir mempunyai nilainya yang tersendiri, kerana hasil penulisan yang diusahakan oleh beliau dapat diteliti bagaimana corak beliau berfikir dalam menanggapi persoalan hukum Islam.

Rujukan

Abdul Halim El-Muhammady (2007), Pengaruh Fiqh Shafi'i dalam Pemikiran Masyarakat Melayu di Malaysia dalam *Kertas kerja Seminar Hukum Islam Semasa V*, Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya 2007.

Abdul Kadir Muhammad (1996), *Sejarah Penulisan Hukum Islam di Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Abdul Karim Zaidan (1994), *al-Wajiz fi Usul al-Fiqh*, Beirut: Muassasah al-Risalah, c. IV.

Abdul Rahman Abdullah (2010), *Sejarah Ikhtilaf Mazhab di Malaysia*, Selangor: Karisma Publications Sdn. Bhd, 2010), 114

Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin al-Falaki al-Azhari (t.t.), *Risalah Penebas Bid'ah -bid'ah di Kepala Batas Pulau Pinang*: Lembaga Persediaan Majlis Muzakarah Kampung Baharu.

Ahmad Nahrawi Abdul Salam al-Indunisi (2008), *Ensiklopedia Imam Syafi'i*, Jakarta: Penerbit Hilmah.

Ahmad Sarwat (t.t.), *Fiqh dan Syari'ah*, Jakarta Selatan: DU Center.

Ahmad Sarwat (2011), *Seri Fiqh Kehidupan 1: Pengantar Ilmu Fiqh* (Jakarta Selatan: DU Publishing.

al-Imam, 17 November 1906.

Ammar bin Fadzil (2004), *Kepentingan Penguasaan Usul Fiqh: Satu Analisis Umum*, Prosiding Seminar Kebangsaan Usul Fiqh Sufi, Kuala Lumpur: Fakulti Syariah dan Undang-Undang, KUIM.

Bachtiar Djamily (1994), *Riwayat Hidup dan Perjuangan Syeikh Tahir Jalaluddin al-Falaki al-Azhari*, Kuala Lumpur: Asmah Publisher.

---

⁸³ Mohammad Redzuan Othman (2005), *Islam dan Masyarakat Melayu Peranan dan Pengaruh Timur Tengah*, Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya, 109.

⁸⁴ Abdul Halim El-Muhammady (2007), Pengaruh Fiqh Shafi'i dalam Pemikiran Masyarakat Melayu di Malaysia dalam *Kertas kerja Seminar Hukum Islam Semasa V*, Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya.

⁸⁵ Shukri Ahmad (2011), *Pengaruh Pemikiran Ulama di Semenanjung Malaysia Akhir Abad ke 20*, Kedah: UUM Press, 102.

- Fakhr al-Din Muhammad bin 'Umar bin al-Razi (1988), *al-Mahsul fi al-'Ilmi Usul al-Fiqh*, Beirut: Dar al-Kutub 'Ilmiyyah.
- Hafiz Zakariya (2005), "Islamic Reform in Malaya: The Contribution of Shaykh Tahir Jalaluddin," *Intellectual Discourse*, vol. 13, no 1.
- Ismail Hamid (1993), "Syair mengenai Ilmu Agama dalam Kesusasteraan Melayu Tradisional", *Sari II*.
- Ismail Ibrahim et al. (1993), Syekh Tahir Jalaluddin, dalam *Ulama Silam dalam Kenangan* ed. Ismail Mat, Selangor: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ja'far as-Subhani (1999), *Tarikh al-Fiqh al-Islami Wa Adwaruhu*, Beirut: Dar al-Adhwa`.
- Jamaluddin 'Athiyyah (1987), *at-Tanzir al-Fiqhi* (ttp, tp, c. 1).
- Jawiah Dakir et al. (2010), *Sunnah dan Bida'ah dalam Amalan Orang Melayu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mafri Amir (2004), "Reformasi Islam Dunia Melayu Indonesia: Studi Pemikiran, Gerakan dan Pengaruh Syeikh Muhammad Thahir Jalal-Din", *Tesis kedoktoran*, UIN Syarif Hidayatullah, Jakarta.
- Mahmood Zuhdi Ab. Majid (2000), Fiqh Malaysia: Konsep dan Cabaran, dalam *Fiqh Malaysia ke Arah Pembinaan Fiqh Tempatan yang Terkini* ed. Paizah Hj. Ismail et. al., Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.
- Maryam Mohd Saleh Zafiri (2013), "*Mustalahat al-Madhahib*," 270; Zulkifli Mohamad al-Bakri, *Istilah-Istilah Fiqah dan Usul: Empat Mazhab*, Subang Jaya: OMR Press Sdn. Bhd, c.2.
- Maryam Mohd Saleh Zafiri (2002), *Mustalahat al-Madhhab al-Fiqhiyyah Wa Asrar al-Fiqh al-Marmuz fi al-'Ilam Wa al-Kutub Wa al-Ara' Wa al-Tarjihah*, Beirut: Dar Ibn Hazm.
- Mat Saad Abd Rahman (1983), *Penulisan Fiqh al-Shafi'i Pertumbuhan dan Perkembangannya*, Bangi: Ikatan Studi Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Md. Sidin Ahmad Ishak (1998), *Penerbitan dan Percetakan Buku Melayu 1807-1960*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohamad Amin Abu Bakar (2011), "Sumbangan Syeikh Tahir Jalaluddin (1869-1956M) Terhadap Perkembangan Fiqh di Nusantara". Prosiding Nadwah Ulama Nusantara (Nun) IV, Ulama Pemacu Transformasi Negara, Jabatan Pengajian Arab dan Tamadun Islam, Bangi, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mohammad Ilyas (2003), Syeikh Tahir Jalaluddin sebagai Model Contoh Integrasi Bidang Syariah dan Sains, dalam *Syeikh Tahir Jalaluddin Pemikir Islam* ed. Sohaimi Abdul Aziz, Pulau Pinang: Universiti Sains Malaysia.
- Mohammad Redzuan Othman (2005), *Islam dan Masyarakat Melayu Peranan dan Pengaruh Timur Tengah*, Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- Mohd Fauzi Hamat (2005), *Ketokohan al-Ghazali dalam Bidang Logik*, Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- Mohd Sarim Haji Mustajab (1979), Gerakan Islah Islam di Tanah Melayu 1906 hingga 1948, dalam *Malaysia: Sejarah dan Proses Pembangunan*, Kuala Lumpur: Persatuan Sejarah Malaysia.

Mohd Sarim Mustajab (2003), Sheikh Tahir Jalaludin al-Falaki: Pelopor Gerakan Pembaharuan Agama dan Perubahan Masyarakat dalam *Syeikh Tahir Jalaluddin Pemikir Islam* ed. Sohaimi Abdul Aziz, Pulau Pinang: Universiti Sains Malaysia.

Muhammad Tahir Jalaluddin (1932), *Ini Huraian yang Membakar Taman Persuraian Haji Bakar Pada Menyatakan Hukum Dua Raka'at Qabliyyah al-Jumaah*, Kaherah: al-Matba'ah al-Marbawiyah.

Muhammad Tahir Jalaluddin (1953), *Ta'yid Tadhkirah Muttabi' al-Sunnah fi al-Rad 'Ala al-Qa'il bi Sunniyyah Rak'atayn Qabl al-Jum'ah*, Pulau Pinang: Zi United Press.

Muhammad Tahir Jalaluddin (1921), "Bahas pada Perkara Sembahyang Dua Rakaat kemudian daripada Bang yang Pertama pada Hari Jumaat" dalam *Majalah Pengasuh*, No Ruj: 2006/0036016, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

Mustaffa Abdullah (2009), *Rasyid Ridha Pengaruhnya di Malaysia*, Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.

Nazar Bakry (1993), *Fiqh dan Ushul Fiqh*, Jakarta: Rajawali Pers.

Nik Mohd Rosdi (2011), Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin dalam *Ilmuan Nusantara*, Kuala Lumpur: Percetakan Zafar Sdn Bhd.

Rahimin Affandi Abdul Rahim *et al.* (2008), "Warisan Karya Ulama Melayu-Islam Silam dan Kaitannya dengan Pengajian Moral di Zaman Moden," *Jurnal Usuluddin*, bil. 27.

Saadman Man *et al.* (2009), "Kesesuaian Pemikiran dan Amalan Mazhab selain Shafi'i dalam Masyarakat Islam di Malaysia: Satu Analisis Awal," *Jurnal Fiqh*, no. 6.

Shukri Ahmad (2011), *Pengaruh Pemikiran Ulama di Semenanjung Malaysia Akhir Abad ke 20*, Kedah: UUM Press.

Syeikh Muhammad Tahir Jalaluddin, Surat Persendirian, No Ruj: 2006/0036682, t.th, 1, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur.

Taqiyuddin Abu Bakar bin Muhammad al-Husaini (1995), *Kifayah al-Akhyar* terj. Syarifuddin Anwar *et. al.*, Surabaya: CV. Bina Iman.

Wan Mohd Shaghir Abdullah (2004), *Koleksi Ulama Nusantara Jilid 1*, Kuala Lumpur: Khazanah Fataniah.